

Érthető talán, hogy egy fontos korszak összefoglaló bibliográfiájában először is azt keresi az olvasó (=használó!), hogy milyen tudományos fejlődést tükröz. Ami e tükrözés módját, azaz magának a bibliográfiának az értékét illeti: egyetlen kifogásunk van, de ez elvi kérdésnek is tekinthető: vajon csak az-e a feladata a bibliográfiának, hogy mechanikusan reprodukálja egy könyv címlapjának adatait, vagy pedig ezen túl is igyekezzék kellő tájékoztatást adni az olvasónak? Gondolok például az akadémiai kétnyelvű sorozat kötetinek bevezető és kísérő tanulmányaira, amelyek következetesen cím nélkül szerepelnek. A bevezetések esetén kézenfekvő a gondolat, hogy ezekben a műről és szerzőjéről lehet szó; de miről szól a kísérő tanulmány — olykor nem is egy? Ennek mindenképpen helyet kellett volna szorítani, ha már a fordítások esetén olyan bőkezűen bántak a terjedelemmel, hogy a néhány soros verses vagy prózai szemelvényeket is a különböző kötetekben szereplő címükkel együtt tüntették fel. — Amiként irodalmi művek esetében, úgy tudományos, tudományos ismeretterjesztő munkák esetében sem közömbös a fogadtatásuk, a megjelenésüket követő érdeklődés. Ennek egyik legfőbb fokmérője a róluk írt ismertetések, méltatások, akár bírálatok sora. Ezért nem helyeselhető az a szerkesztői következetlenség, hogy azonos sorozatban megjelent, hasonló jellegű munkák közül egyesek után feltüntetik a rájuk vonatkozó recenziókat, másoknál viszont mellőzik. Hasonlóan furcsa, s aligha indokolható az is, hogy például az Antik Tanulmányok Vita rovatában napvilágot látott közlemények hol a folyóiratban olvasható saját címükkel szerepelnek, hol anélkül, csak a bírált mű adataival, mint a Könyvszemle rovat rövid recenziói.

Utóbbi észrevételeink nem csorbítják a hatalmas vállalkozás érdemeit: az új bibliográfia hasznosan fogja szolgálni az ókor máig ható kulturális értékei iránt megnyilvánuló széles körű érdeklődés ébrentartását és megszilárdítását. (*Akadémiai*)

MARÓTI EGON

Petrus Ransanus: A magyarok történetének rövid foglalata

Bár valószínű, hogy a Hunyadi Mátyás udvarában megfordult olasz származású humanista történétírók közül Petrus Ransanus (Pietro Ransano; 1428—1492) neve sokak számára ismert, mégis úgy tűnik: munkásságáról már nemigen mondhatjuk el ugyanezt. Nem is csoda, hiszen a latin nyelvismeret hátterbe szorulásával csak kevesek számára adatott meg manapság az a lehetőség, hogy Ransanusnak a magyarok történetéről írt munkáját tanulmányozhassák. Az Európa Könyvkiadó jóvoltából azonban most már a szélesebb olvasóközönség számára is hozzáférhető Blazovich László és Sz. Galántai Erzsébet magyar fordításában az *Epithoma rerum Hungararum* (A magyarok történetének rövid foglalata), amely az első kísérlet históriánk humanista szellemű feldolgozására. Munkájának jelentősége ellenére is úgy tűnik azonban, hogy kissé mostohán bánt vele az utókor, hiszen kortársainak, a vándorhumanista Galeotto Marzió-

nak és a számos vonatkozásban Ransanusra támaszkodó Antonio Bonfininek a műve — részben vagy egészben — már korábban is olvasható volt magyarul.

Az említett humanista történetírók tevékenysége nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a későbbi korok embere plasztikus képet alkothasson történelmünk egyik legkiválóbb uralkodójáról és a XV. századi Magyarország helyzetéről. Ugyanakkor az általuk kidolgozott elméletek némelyike számos esetben, hosszabb-rövidebb időre, a későbbi történetírás útját is meghatározta. Ezért érdemel figyelmet és elismerést az a nagyszabású, Szegeden folyó munkálkodás, amelynek egyik kézzelfogható eredményeként napvilágot látott Ransanus művének fordítása. De ugyancsak az itt folyó munkálatok tették lehetővé, hogy most már a könyvesboltokban is találhatóunk a középkori magyar krónika-irodalmat legmagasabb fokon összefoglaló és a humanista szemléletet hazánkban meggyökeresítő Thuróczy János krónikájának kritikai kiadásával, amelynek elkészítésében Ransanus egyik fordítója, Sz. Galántai Erzsébet is részt vett. Folytatásként pedig hamarosan kézbe vehetjük a Thuróczy művéhez készült latin nyelvű kommentáryanag első kötetét is, amely nagymértékben megkönyvíti a krónika szövegének megértését.

De nemcsak ezért ejtettünk szót a korábbi krónikakompozíciót feldolgozó és kiegészítő, a magyarok történetét Mátyás koráig elbeszélő, köznemesi származású Thuróczyról. Tudnunk kell ugyanis, hogy Ransanus, aki bő egy év alatt készítette el *Epithoma* című munkáját, Thuróczy művét vette alapul a maga humanista stílusban megírt históriájához, amelyben már több szó esik a Hunyadiakról és Mátyás uralkodásáról. A palermói születésű, kiváló iskolákban tanult, s 1476-ban Lucera püspökévé szentelt Ransanus 1468 táján I. Ferdinánd nápolyi király hívta udvarába diplomáciai szolgálatra. Az egykori domonkos szerzetes hamarosan az Aragóniai-ház bizalmasa lett, s rábízta a király kisebbik — későbbi esztergomi érsekként felbukkanó — fiának a nevelését is. Nem véletlenül esett rá I. Ferdinánd választása akkor sem, amikor követként küldte őt Magyarországra. Az 1488 és 1490 között Mátyás udvarában tartózkodó lucerai püspök kettős céllal érkezett hazánkba. Részben a nápolyi királyi család üdvözlését tolmácsolta Corvin János és Sforza Bianca házassága alkalmából, részben pedig Mátyást igyekezett befolyásolni abban a vonatkozásban, hogy a magyar trónért megindult küzdelemben az uralkodó Beatrix elsőségét biztosítsa. Nem lehetett könnyű dolga, hiszen hamarosan kiderült, hogy Mátyás halála után Beatrixnak nemcsak a királynői korona elnyerésére nem volt esélye, hanem még II. Ulászló felesége sem lehetett.

A jeles humanista hírében álló, a humanista történetírás minden fortélyát alaposan ismerő és a gyakorlatban is kiválóan alkalmazó Ransanus, akinek Magyarországra érkezésekor már 60 könyve állt készen, köztük az 1458 és 1460 között írt hatalmas világtörténet, a *Minden idők évkönyvei* (*Annales omnium temporum*), azt kapta feladatul, hogy a kor ízlésének megfelelően, Thuróczy munkáját alapul véve, egységes humanista stílusban írjon egy magyar történelmet. Művét, amiről több kézirat maradt fenn, először Zsámboki János adta ki 1588-ban; az egyes kéziratok közti kapcsolatok feltárását, majd a munka kritikai kiadását Kulcsár Péter végezte el 1977-ben. A fordítás néhány módosítástól eltekintve, lényegében ezen a kiadáson alapult. Ennek megfelelően nem tartalmazza az ugyancsak Ransanus által írt, de a Kulcsár Péter által már magyarul közreadott Corvin Jánosról című fejezetet, valamint a *Minden idők évkönyveiből* szintén Kulcsár Péter által közzétett magyar vonatkozású részeket.

Ransanus művéből azonban nemcsak az derül ki, hogy miként tudja alakítani saját sorsát maga az ember a virtus és a fortuna segítségével a legfőbb hatalomnak számító Isten vagy a Fátum kedve szerint — ami eddig még tulajdonképpen sztereotípiá szamba menne —, hanem az is, miként látta a XV. századi Magyarországot egy idegen, aki elfogulatlan képet igyekezett rajzolni hazánkról. Ezért képezik munkájának legbecsesebb fejezeteit azok a részek, amelyek önállóan — Thuróczytól függetlenül — dolgozhatott.

Ezek egyike a királyi pár előtt elmondott szónoklata, amelyben megrajzolta Mátyás fejedelemportróját is. Tetszetős előadása és a Hunyadiak származásáról ragyogó logika segítségével kifundált elmélete ellenére sem ez a rész tekinthető az igazán értékesnek — hiszen itt a reneszánsz uralkodóról alkotott modellnek megfelelően igyekezett eljárni —, hanem a történeti részeket megelőző földleírása. Nem szabad elfelejteni ugyanis arról a tényről, hogy a XV. századra a földrajzi, gazdasági, néprajzi, demográfiai és sok más jellegű adatot magukba foglaló történeti művek vívták ki az elsőbbséget a középkori műfajnak tekinthető évkönyvekkel és krónikákkal szemben. Érthető módon, hiszen ez a műfaj jobban megfelelt a polgárság igényeinek. Ransanus forrásértékű földrajzi leírása tulajdonképpen két részből áll: Magyarország bemutatásából és a Duna menti — a forrásvidéktől a torkolatig fellelhető — települések felsorolásából. Elbeszélése lényegében az ókori geográfusok munkáin alapul, de kiegészül a szóbeli források nyújtotta információval is, valamint az utazásai során szerzett tapasztalatokkal, élményekkel. Munkájából az tűnik ki, hogy a Közép-Európa fő közlekedési útvonalának számító Duna vidékét a királyi udvarban jobban ismerték, mint az attól távolabb fekvő magyarországi területeket. Mivel az ország közigazgatási felosztását nem ismerte tökéletesen, ezért leírásában több olyan megye is szerepel, amely a valóságban nem létezett. S míg a Dunántúlon az elhelyezkedés sorrendjében szerepelnek a megyék, addig meglepően keveset tud az ekkor a gazdasági fejlődés szempontjából jelentős területnek minősíthető Alföldről. Ugyancsak gyér ismeretekkel rendelkezik az ország déli-délkeleti részeiről.

Leírása során figyelmet szentel az észak-magyarországi nemesfémányászatnak, említést tesz az itt található értékes kőzetekről, hóforrásokról és különböző barlangokról. Megemlékezik továbbá a sóányászatról és sókereskedelemről, illetve a borvidékekről. Ugyanakkor felfigyel egy fontos tényre is: a mesteremberek alacsony számára. E geográfiai fejezetben — a kor szokásának megfelelően — számos etimológiai fejtegetésbe bocsátkozik, s a városok bemutatása során is minden esetben ügyesen felleli az ókori elődöt.

Ransanus munkájában, amely végső soron átmenetet jelent Thuróczy krónikája és Bonfini műve között, a magyarok eredetéről is megemlékezik. Történet szemléletének és az adott politikai viszonyoknak megfelelően lazít a korábbi hun-magyar azonosság elvén, és a szarmata népet a magyar genealógiában a szkíták és a magyarok közé iktatja. Ez megfelel a római eredetűnek feltüntetett uralkodó számára is — hisz így mégis jogot formálhat az ősei által fegyverrel megszerzett földre —, de ugyanakkor a szoros hun-magyar rokonság elvét valló csoportosulás elvárását is kielégíti bizonyos mértékig.

A hun történethez hasonlóan koncepciójának megfelelően alakítja a Szent Istvánról szóló, lényegében a Hartvik-legendán alapuló fejezetet is. Mivel munkájában mindenütt nagy teret szentel a vallás kérdésének, s a XV. századi Magyarországot is a kereszténység védőbástyájaként ábrázolja, többek között ezért

igyekezett egy Géza, István — Hunyadi János, Mátyás párhuzamot kidolgozni. A IV. Béla lányáról, Margitról szóló legendát is oly ügyesen dolgozta át és illesztette munkájába, hogy a történeti kutatás hosszú időn keresztül önálló alkotásnak, s nem adaptációnak vélte azt.

Míndezek mellett fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy Ransanus műve még számos — korabeli szóbeli közlésen alapuló — információt tár elénk a török elleni küzdelmekről (pl. Nándorfehérvár védelme), Mátyás III. Frigyes császár elleni háborúskodásáról, valamint a magyarországi társadalmi tagozódásról.

Az elmondottak alapján egyértelműen kitűnik, hogy Ransanus műve — korlátai ellenére is — legjelentősebb középkori elbeszélő kútfőink közé tartozik. A Bibliotheca Historica sorozatban napvilágot látott kötet értékét, használhatóságát a fordítók gondos munkája nagymértékben emeli. Nemcsak az Epithoma szabatos, világos és élvezetes magyar fordítására vállalkoztak, hanem a bevezető tanulmányban részletes képet festenek a lucerai püspök pályafutásáról, valamint a humanista történetírás módszereiről is. Frappáns előszavukban figyelmük ezen túlmenően kiterjedt Ransanus munkájának több szempontú elemzésére, stílusának bemutatására és a különböző kéziratok sorsának nyomon követésére. Míndezt egy — Ransanus földleírásán alapuló — térképvázlattal is kiegészítették. Az Epithoma szövegének megértését pedig alapvetően megkönnyíti az a — csaknem fél ezer magyarázatot tartalmazó — jegyzetapparátus, amely az egyes eseményekkel, részletekkel kapcsolatosan a középkori históriánkban kevésbé járatos olvasó számára is készült. (*Európa.*)

PETROVICS ISTVÁN

